

משפחות ברוכות ילדים ושיעור העוני בישראל – בין נתונים לפרשנות הרב אורי סדן, מכון משפטי ארץ

א. פתיחה

לאחרונה פרסמו מיכאל ישראל וגלעד לייבל (להלן, הכותבים) נייר מדיניות מספר 49 של פורום קהלת בנושא: "[העדפות ילודה בישראל והשפעתן על מדדי העוני ועל רמת הרווחה](#)". הכותבים תמצתו את המסמך כך:

מכיוון שקיימת מטרה מוצהרת של הממשלה לפעול להקטנת שיעורי העוני, חשוב לזהות את הגורמים שמובילים למדדי העוני הגבוהים, וביניהם העדפות הילודה של מגזרים בחברה הישראלית, ולהעריך את משקלם היחסי. כך, למשל, אם הסיבה המרכזית למדדי העוני הגבוהים היא העדפות ילודה, המשמעויות לגבי רמת הרווחה של האוכלוסייה ולגבי המדיניות החברתית- הכלכלית הרצויה מצד הממשלה שונות לחלוטין מאשר אם הסיבה המרכזית היא תפקוד לקוי של מערכת החינוך, כשלים בשוק העבודה או מערכת רווחה לא-מספקת. במאמר זה ברצוני להפריך טענה זו, ולהראות את הפער בין הנתונים עליהם התבסס המסמך (וכן הנתונים שלא הופיעו במסמך) לבין הפרשנות שלהם. כן אבקש להציע הסבר אחר לעוני, המתאים להשקפתה של התורה, לאור מכלול הנתונים הקיימים בידינו היום.

ב. ה"ביקוש" לילודה – גמיש או קשיח?

המאמר מניח כי ההחלטה של משפחה חרדית האם ללדת הינה החלטה כלכלית, כלומר היא מושפעת מתמריצים חיוביים ושלייליים. אולם מחברי המאמר לא לקחו בחשבון את מידת הגמישות של ההחלטה, ואת השוני בגמישות בין חברות שונות.

בחברה בה השאלה האם ללדת ילדים נתונה בידי ההורים, ללא כל התערבות של המדינה, וללא כל מגבלות מוסריות, חברתיות, הלכתיות, אתיות ואחרות, מידת הגמישות של ההחלטה ביחס למצב הכלכלי גבוהה למדי (אם כי אינה גמישות מוחלטת). בחברה שכזו ניתן לומר כי ה"ביקוש" לילדים גמיש יחסית. לעומתה, בחברה בה השאלה האם למנוע הריון באופן אקטיבי או פאסיבי אינה נתונה בידי ההורים בלבד, מסיבות ערכיות או מוסריות, מידת הגמישות של ההחלטה נמוכה הרבה יותר. ולכן למעשה ניתן לומר כי בחברה זו ה"ביקוש" לילדים הינו ביקוש קשיח במידה רבה.

דוגמא לחברה מן הסוג השני ניתן להביא מהחברה המזרח אירופאית במאה ה-19. זו התאפיינה בשיעור ילודה גבוה מאד (תוך 100 שנים היא הכפילה את עצמה פי 4), ללא כל תמיכה ממשלתית, ואף להפך, ותוך ירידה מתמדת ברמת החיים. באופן כללי חברה זו פעלה מתוך שיקולים כלכליים, שכן ברגע בו הדבר התאפשר הם עקרו עם כל משפחתם והיגרו למערב על מנת לשפר את מצבם הכלכלי¹ ולפיכך, לפי הנחתם של כותבי המאמר הירידה ברמת החיים היתה אמורה להוביל את החברה המזרח אירופאית להחלטה ללדת פחות ילדים וכך למנוע את ההתדרדרות הכלכלית ואת הצורך להגר לארץ זרה. זה כמובן לא התרחש.

החברה החרדית (והדתית) במדינת ישראל אינה עשויה מקשה אחת ובה גישות שונות ביחס לילודה. ישנן קבוצות בהן ההכנסה של המשפחה אינה מהווה שיקול אצל ההורים בבואם ללדת ילד נוסף. זה

¹ צמיחה, שבר והמשכיות – העם היהודי לפני ואחרי השואה: מבט דמוגרפי, סרגיי דלה-פרגולה, 'בשביל הזיכרון' מס' 3,

יד ושם יולי 2009, עמ' 11-2

ייוולד בכל מקרה כל עוד האם בריאה ובגיל הפריון, והזוגיות מתפקדת באופן סביר. בחברה זו ה"ביקוש" לילדים הוא בעל קשיחות מוחלטת. לעומתן ישנן קבוצות בהן ההכנסה של המשפחה עשויה להשפיע על ההחלטה אם כי באופן עקיף (כגון בהשפעה על מידת המתח בבית, מצבה הבריאותי של המשפחה וכדומה) וגם אז רק במקרים חריגים. בקבוצות אלו נראה השפעה מסוימת של המצב הכלכלי על שיעור הילודה, אולם גם בהן "הביקוש לילדים" בעל קשיחות גבוהה יחסית שכן יידרש שינוי גדול של המצב הכלכלי על מנת לגרום להורדה קטנה של שיעור הילודה.

ג. האם ריבוי ילדים גורם לעוני?

המאמר מניח שריבוי ילדים גורם לעוני. המאמר התייחס לשתי חברות בהן שיעור הילודה גבוה יותר מהמוצע, החברה החרדית (6.7 ילדים לאשה) והחברה הערבית (3.5 ילדים לאשה), והשוואתן לאוכלוסייה היהודית הכללית (3.1 ילדים לאשה).

הבחירה בניתוח חברות אלו מובנת שכן המאמר מתמקד בנושא השפעת שינוי העדפות הילודה על תחולת העוני ואלו חברות בהן תחולת העוני הנמדד ע"י הבט"ל גבוהה. אולם נראה כי לא נכון לבחון שאלה זו מבלי להתייחס לחברה נוספת – הציונות הדתית. חשוב לצין שלא מדובר במגזר קטן במיוחד אלא במגזר אליו משתייכת (ע"פ הלמ"ס) 16% מהאוכלוסייה היהודית (לשם השוואה, המגזר החרדי 14% מהאוכלוסייה היהודית, והמגזר הערבי 20% מאוכלוסיית מדינת ישראל כולה). בחברה הציונית דתית שיעור הילודה גבוה יותר מהחברה הערבית (4.2 ילדים לאשה)² אך שיעור העוני במגזר זה אינו גבוה משעורו באוכלוסייה הכללית (כ 21%, באדיבות [מכון "מסקר"](#)).

אכן, אין ספק שלידת ילדים רבים מובילה לירידה ברמת החיים, שכן באותה עוגה צריכים להתחלק יותר פיות אולם מהמגזר הדתי לאומי ניתן להוכיח כי אין קשר ישיר בין ריבוי ילדים ובין עוני ובניסוח אחר ניתן לומר כי ריבוי ילדים כשלעצמו אינו "מנבא" עוני.

ד. היעדר השכלה "מנבא" עוני

אחרי שהוכחנו כי ריבוי ילדים כשלעצמו אינו מהווה סיבה לעוני, ואינו מנבא עוני, עלינו לשאול מהי אם כן הסיבה לעוני, ובניסוח אחר, מה עשוי למנוע עוני? התשובה לכך היא: השכלה מקצועית שמאפשרת עבודה בהכנסה סבירה. הקשר בין השכלה לעוני ידוע ומוכח גם במגזר הכללי (מרכז טאוב, דו"ח מצב המדינה 2017). ומכאן שהסיבה לעוני נעוצה שם!

ואכן, המגזר החרדי והמגזר הערבי שניהם מאופיינים בשיעור השכלה אקדמית נמוך וממילא שיעור עוני גבוה. לעומת זאת שיעור ההשכלה האקדמית במגזר הדתי לאומי גבוה, ובהתאם שיעור העוני נמוך, וזאת למרות שיעור הילודה הגבוה. אכן, בהיעדר השכלה מקצועית שיעור ילודה גבוה גורם להעמקת העוני, אך כאמור לא הוא הסיבה לעוני.

מסקנה זו עולה בקנה אחד עם רוחה של ההלכה המטילה על כל אדם בצד החובה ללמד את בנו תורה, מצוה להעניק הכשרה מקצועית לבנו³, כאמצעי למניעת הדרדרות של האדם לעוני וממנו אל הפשיעה⁴, ומגדירה את תחום התעסוקה כיעד ראשון במעלה במצות הצדקה⁵.

² מרכז המחקר והמידע של הכנסת, "שיעורי הפריון הכולל בישראל לפי דת ולפי רמת דתיות והשפעתם על ההוצאה הציבורית הציבורית" ט"ו באדר תשע"ו, 24 בפברואר 2016

³ תוספתא מסכת קידושין פרק א הלכה יא "אי זו היא מצות האב על הבן למולו ולפדותו וללמדו תורה וללמדו אומנות...".
הדבר אמנם לא נפסק כחובה גמורה שיש לה גדרים ברורים אלא כמצוה המוטלת על האדם ומגדירה את ההכשרה המקצועית כ"חפצי שמים" (ראה שבת קנ ע"א) ואת העוסק בה כ"עוסק במצוה" (ראה משנה ברורה שו"ס"ק ל).

לנתונים אלה משמעות רבה ביותר על עיצוב המדיניות. והמסקנה העולה מהם היא כי על המלחמה בעוני להיעשות לא בהעלאת קצבאות הילדים ולא בצמצום, אלא בשיפור מערכת החינוך בכלל המגזרים ובהתאמת מוסדות ההכשרה האקדמית למגזרים השונים.

ה. השפעת שיקולים ערכיים על החלטות כלכליות

המאמר מחדד נקודה נוספת והיא שניתוח דרך קבלת החלטות כלכליות של אדם וקבוצה חייב להתייחס גם לשיקולים הערכיים שלו, ולהניח שיתכן והוא יעדיף אותם על שיקולי רווח כספי. הכותבים מניחים שכל אדם רוצה לשפר את מצבו הכלכלי. בהמשך הם מראים כי אילו המגזר החרדי היה מאמץ את אורח החיים החילוני, בכל הנוגע לנישואין ולידת ילדים, הדבר היה מביא לצמצום ניכר של שיעורי העוני במגזר החרדי (בניגוד למגזר הערבי, שבו שינוי שכזה לא היה מוביל לתוצאות משמעותיות),

לאור זאת, היה מקום להניח כי המשפחה החרדית תבחר לשנות את העדפויותה ללידת ילדים ותאמץ את מבנה המשפחה החילונית. אולם, שינוי זה טרם קרה וגם לא סביר שיקרה בקרוב. לפיכך, טוענים הכותבים כי את המושג רווחה יש להגדיר באופנים נוספים, שאינם קשורים בהכרח להכנסה המשפחתית. לטענתם, הסיבה ללידת ילדים נוספים בחברה החרדית, תוך צלילה אל מתחת לקו העוני, הינה הגדלת רווחת המשפחה במדדים שאינם כלכליים, אותה מבקשים ההורים להשיג כאשר הם בוחרים ללדת ילד נוסף.

לפי הנחתם המשפחה תחליט להפסיק להביא ילדים לעולם ברגע בו הרווחה של המשפחה המגיעה בעקבות לידת הילד הנוסף תהיה קטנה יותר מהמחיר הכלכלי הכרוך בלידתו. והמסקנה המתבקשת לדידם של כותבי המאמר היא כי אם מדובר במשפחות שחיות ברווחה כה גדולה אין כל סיבה לסייע להם: "המדיניות החברתית הכלכלית כיום מתעלמת בדרך כלל מהמשמעות הרחבה יותר של רווחה, שדווקא עלפיה יש לגזור אם נכון לסבסד קבוצות אוכלוסייה מסוימות על חשבון קבוצות אחרות". קשה שלא לחוש את רוחו של ג'רמי בנת'ס חופפת מעל המאמר באמרה: "הטבע הניח את בני האנוש תחת ממשלתם של שני אדונים ריבוניים, הכאב והעונג. הם לבדם יצביעו על אשר עלינו לעשות, ויקבעו את אשר נעשה". לשיטתם של הכותבים ההחלטה האם ללדת ילדים הינה שקלול של העונג בהווייתם והכאב שבגידולם. אולם ניתוח שכזה אינו יכול לומר דבר אודות חברה הכופרת בעקרונות תועלתניים אלו ומעמידה את המחויבות להלכה, את גמילות החסד ואת האלטרואיזם בתשתיתה. בחברה שכזו אין זה מקובל לבחון רק מה מידת התועלת האישית הצומחת ממעשה מסוים, תהיה התועלת אשר תהיה (למעט תועלת המגיעה לפי אמונתו של האדם אחרי מותו) אלא איזה ערך יצמח לי ממעשה מסוים, ומהי מידת יכולתי לממשו.

1. עוני ותחושת עוני

המאמר מניח שעוני מוגדר על פי הגדרתו בדו"ח העוני של הבטי"ל, ועל פי דו"ח זה במגזר החרדי והערבי שיעורי העוני גבוהים מאד. ברצוני להציג כאן נתונים בנוגע לתחושת העוני במגזרים אלה, שמעלים ספק בנוגע ליעילות ההגדרה המדידה של עוני על ידי בטי"ל.

⁴ שם "ר' יהודה או' כל שאין מלמד את בנו אומנות מלמדו ליסטות... ר' יוסה בי ר' לעזר אמ' משם רבן גמליאל... כל שאין בידו אומנות למה הוא דומה לחרם פרוץ שבהמה וחיה נכנסין לתוכו ועוברין ושבין נכנסין לתוכו ורואין את מה שבתוכו"

⁵ רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק י הלכה ז "שמנה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו, מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק ביד ישראל שמך... או ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות לשאול, ועל זה נאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך כלומר החזק בו עד שלא יפול ויצטרך"

כותבי המאמר מפנים למחקר של המכון החרדי למחקרי מדיניות, המנסה לשקף את מושג הרווחה בחברה החרדית והערבית⁶. אבקש להפנות למחקר אחר של אותו המכון, המבוסס על נתונים דומים הבודק את תחושת העוני בקרב החברה החרדית⁷. המחקר מתבסס על הסקר החברתי וסקר אמון צרכנים של הלמ"ס משנת 2016. במחקר זה נשאלו האנשים האם הם שבעי רצון ממצבם הכלכלי, האם הם חשו עניים בשנה הנבדקת או בכלל במהלך חייהם, האם הם מצליחים לחסוך מהכנסתם והאם הם נמצאים בחובות או משתמשים בחסכוניות לשם כיסוי הוצאות.

במרבית המדדים הללו מתברר כי היהודים החרדים אינם נמצאים במצב נחות מהיהודים שאינם חרדים, בחלקם מצבם טוב מעט יותר ובחלקם מצבם טוב מעט פחות (בסוף המאמר הבאתי את התרשימים המציגים נתונים אלו). חברה ש71% ממנה שבעת רצון ממצבה הכלכלי, 72% ממנה לא חשו עניים מעולם, 68% ממנה מצליחים אפילו לחסוך, גם אם לעיתים שוברים חסכוניות לצרכי חתונה וכדומה אינה חברה ענייה! חברה שבה שיעור המחזיקים בדירה בבעלותם גבוה משמעותית משעור המחזיקים בדירה באוכלוסייה אינה חברה ענייה!⁸

לעומת זאת, בכל המדדים תחושת העוני של הערבים תואמת את התמונה המתקבלת ממדד הלמ"ס: רובם (51%) אינם מרוצים ממצבם הכלכלי, רובם (56%) חשו עניים בשלב כלשהו של חייהם ושליש מהם (31%) חשו זאת רק בשנה האחרונה, מעטים (16%) מצליחים לחסוך ושעור גבוה מהם (40%) חי בחובות או שובר את חסכוניותו. זוהי תמונת מצב של חברה ענייה בעל כורחה, וכמעט תמונת הראי של המצב בחברה החרדית שבחירה באורח חיים המבוסס על העדפות מסוימות.

הפער הגדול בין האוכלוסיות יכול להיות מוסבר בכך שהחברה החרדית בחרה באורח חיים משיקולים ערכיים, בניגוד לחברה הערבית שחשה שמצבה הכלכלי נכפה עליה בעל כורחה.

מהשוואה זו ניתן לראות שוב כי לכל הפחות ביחס לתחושת העוני בוודאי שאין קשר בינה ובין ריבוי ילדים. שכן למרות שהילודה בחברה החרדית גבוהה כמעט פי שנים מן הילודה בחברה הערבית תחושת העוני בה נמוכה כמעט פי שנים מתחושת העוני בחברה הערבית.

ז. הקשר בין עוני לדו"ח העוני של בט"ל

לאור כל האמור, יש לבחון מחדש את הגדרת העוני על בט"ל. קו העוני של הבט"ל נקבע ביחס ישר להכנסה החצינית (50% ממנה), ומודד את ההכנסה לנפש. כלומר, בט"ל מגדיר עוני כאי-שוויון בהכנסות ביחס למעמד הביניים, שמיוצג על ידי ההכנסה החצינית במשק.

בנוסף, המדד אינו מתחשב בקיומם של נכסים או של הוצאות (כגון קיומה של דירה בבעלות משק הבית, המשפיעים מאד על רמת החיים ועל שיעור ההוצאות על מגורים⁹). מכאן שהוא משווה אך ורק את ההכנסות ולא מתיימר לבחון מה רמת החיים של הנסקרים שמושפעת גם מנכסים ומשיעור ההוצאות.

⁶ איכות החיים של אוכלוסיות בחברה הישראלית - מבט השוואתי, ניצה קסיר ודמיטרי רומנוב המכון החרדי למחקרי מדיניות, אוגוסט 2018

⁷ על העוני והמצב הכלכלי של החברה החרדית, ניצה קסיר ואסף צחור – שי, המכון החרדי למחקרי מדיניות, דצמבר 2017.

⁸ מעדותו של עובד סוציאלי העובד עם המגזר החרדי עולה שהעניים בחברה החרדית הם אלה שאינם שייכים לקהילות, וממילא אינם מקבלים את התמיכה הקהילתית.

⁹ על פי הלמ"ס (הודעה לתקשורת של הלמ"ס (מיום י"ב אלול תשע"ז 3.9.17) שיעור המחזיקים בדירה בקרב משפחות עם ילדים במגזר היהודי שאינו חרדי (61%) נמוך משעור המחזיקים בדירה במגזר החרדי (65%) ובמגזר הערבי (67%). (תרשים מובא בסוף המאמר)

השימוש בהגדרה זו מניח כי עוני הינו דבר יחסי במהותו. עוני אינו מחסור אובייקטיבי שכן יתכן ויהיו לאדם כל צרכיו ובכל זאת הוא יוגדר כעני אם הכנסותיו נמוכות יחסית למעמד הביניים. לסיכום, לפי הבט"ל עוני הוא אי שוויון בהכנסות השוטפות (ראו בהערה פירוט לגבי מדדים חלופיים בעולם)¹⁰.

בניגוד לכך, על פי ההלכה הגדרת עוני אינה תלויה כלל באי השוויון. אדם שיש לו את כל מחסורו אינו מוגדר כעני ואין מצוה לתת לו צדקה, גם אם רוב החברה בה הוא חי מרוויחה הרבה יותר ממנו. לפיכך ההגדרה לעוני אותה מציעה ההלכה הינה צרכי הקיום הבסיסיים בחברה בה האדם חי, ועל החברה לדאוג לכך שלכל אדם יסופקו תנאי מחיה בסיסיים אלו. חשוב להדגיש את המרכיב היחסי בהגדרה זו, שהרי בחברות מסוימות צרכים מסוימים יתפסו כהכרחיים לעומת חברות אחרות בהן אותם צרכים יכולים להיחשב למותרות לא הכרחיות בעוד צרכים אחרים יתפסו כהכרחיים.

זאת ועוד, ההלכה מבחינה בין שתי רמות קיום אליהן יש להביא את העני: האחת קיום בסיסי, והשניה מכונה בשם "די מחסורו". הראשונה מוודאת כי צרכיו הקיומיים האובייקטיביים של העני יסופקו, שלא יהיה אדם רעב ללחם וללא קורת גג לראשו, ובימינו, שלא יהיה אדם ללא מקרר או תאורה חשמלית. במסגרת זו לא מטפלים כלל בתחושת העוני ולא באי שוויון.

הרמה השניה, "די מחסורו" הסובייקטיבי של העני, מטפלת בתחושת העוני והמצוקה. זו קשורה בטבורה כמובן לרמת החיים של האדם לפני שהדרדר מצבו, וכן לרמת החיים של החברה בה הוא חי (אך אין לזהות אותה עם המושג אי שוויון, שכולל השוואה לכלל החברה).

מדד העוני של הבט"ל היה יכול אולי לשקף את הרמה השנייה מתוך הנחה שמדובר בחברה הומוגנית מבחינה תרבותית גם אם לא מבחינה סוציו אקונומית. אלא שבמצב הנוכחי הוא אינו מודד אפילו את הרמה השנייה שכן הוא מודד אי שוויון ביחס לכלל האוכלוסייה.

לנקודה זו ישנה חשיבות מכרעת כאשר באים למדוד עוני בחברה מגוונת המורכבת ממגזרים שונים. לדוגמא, צרכים מסוימים אשר יחשבו כהכרחיים בעיניו של אדם חילוני מערבי יחשבו כמותרות בעיניו של אדם חרדי. מאידך הצורך בשעות פנויות ללימוד תורה, או לתפילה אשר יתכן וייתפסו בעיני האדם החילוני כמיותרים יראו בעיניו של האדם החרדי כצורך הכרחי לא פחות, ואף הרבה יותר מחדר לכל ילד או חופשה שנתית.

המסקנה המתבקשת מכך היא זניחה של מדד הבט"ל ואימוץ מדדים חלופיים. מדינה המורכבת ממגזרים שונים החיים זה לצד זה, כאשר לכל אחד מהם הגדרה שונה בתכלית למושג עוני אינה יכולה לטפל ברמה השניה – "די מחסורו" – אולם בהחלט יכולה לטפל ברמה הבסיסית. ממילא, יש להעדיף את אחד המדדים המקובלים בעולם המניח הגדרת עוני כהיעדר אמצעי קיום בסיסיים.

ח. מסקנות

- שעור הילודה משפיע על רמת החיים של המשפחה אך זו כשלעצמה אינה מהווה סיבה לעוני. הסיבות לעוני נעוצות בתחום ההשכלה המקצועית אשר בהעדרה שעור ילודה גבוה מעמיק את העוני.
- הגמישות של ההחלטה האם ללדת ילדים ביחס למצבה הכלכלי ולרווחתה של המשפחה משתנה מחברה לחברה ובחברה החרדית מדובר בהחלטה בעלת קשיחות גבוהה ביותר ובמקרים מסוימים בקשיחות מוחלטת ולפיכך ביחס לחברה זו עליה להתקבל כנתון חיצוני

¹⁰ יש לציין כי מדד הבט"ל אינו המדד היחיד. בעולם מקובלים מדדי עוני נוספים (כדוגמת MBM הקנדי ועוד) אלו אינם נקבעים לפי ההכנסה הממוצעת אלא לפי קיומם של תנאי מחיה בסיסיים הנקבעים באופן אובייקטיבי. מדדים אלו מתחשבים גם בקיומם של נכסים וגם ביכולת האדם לספק את צרכיו שלא באמצעות הכנסות ישירות.

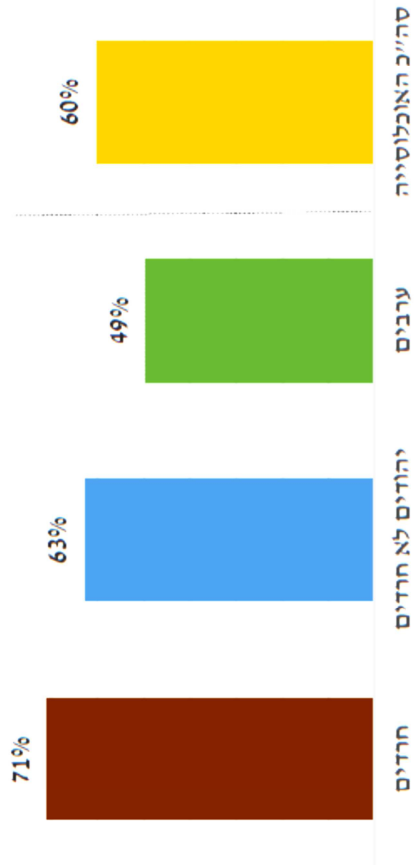
שאינו צפוי לשינוי. לפיכך, אין טעם להשתמש במקלות וגזרים כדי להשפיע על שיעור הילודה בחברה כזו.

- לפיכך, על המלחמה בעוני להיעשות לא בהעלאת קצבאות הילדים ולא בצמצומן אלא בשיפור מערכת החינוך בכלל המגזרים ובהתאמת מוסדות ההכשרה האקדמית למגזרים השונים.
- על מחקרים ותכנון מדיניות בתחום הרווחה, להימנע מהכללה של קבוצות אוכלוסייה בעלות מאפיינים תרבותיים שונים באופן ניכר, ולעשות אבחנה מדויקת יותר בין הקבוצות השונות באוכלוסייה במדינת ישראל, על מנת לתת לאתר באופן מדויק את הסיבות לעוני ולמקד את הטיפול בו.
- על מדינת ישראל להוסיף על מדד העוני היחסי של הבט"ל מדד עוני נוסף שבודק את קיומם של אמצעי קיום בסיסיים כדי לנטר באופן נכון ויעיל את מצב העוני.

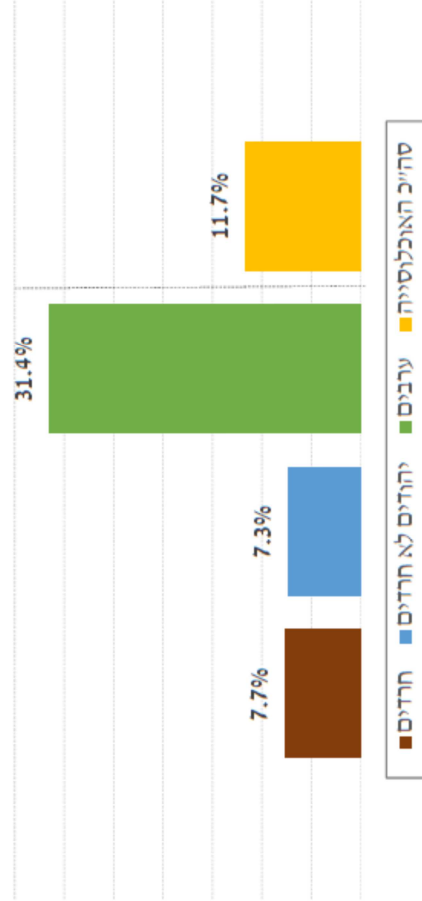
ט. תרשימים

מתוך ניצה קסיר ואסף צחור-שי
 על העוני והמצב הכלכלי של החברה החרדית
 המכון החרדי למחקרי מדיניות, דצמבר 2017

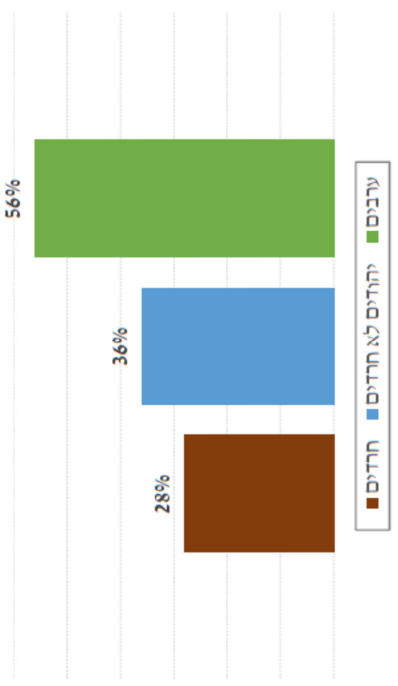
תרשים 1
 שיעור בני 20 ומעלה המרוצים ממצבם הכלכלי
 לפי קבוצת אוכלוסייה, שנת 2016

תרשים 2
 שיעור בני 20 ומעלה שחשו עניים בשנה האחרונה
 לפי קבוצת אוכלוסייה, שנת 2016

תרשים 3
שיעור האנשים שהשיבו שאי פעם חשו שהם עניים
 לפי קבוצת אוכלוסייה, שנת 2016

תרשים 4

התנהלות כלכלית בקרב בני 21 ומעלה
 לפי קבוצת אוכלוסייה, שנת 2016

שיעור הנמצאים בחובות או הנאלצים להשתמש בחסכונות כדי לכסות את ההוצאות של משק הבית

מתוך הודעה לתקשורת של הלמ"ס (מיום י"ב אלול תשע"ז 3.9.17)
הכנסות והוצאות של משקי בית עם שני ילדים או יותר עד גיל שש
נתונים מתוך סקר הוצאות משק הבית 2015

תרשים 5 - בעלות על דירה ועל רכב בקרב כלל משקי הבית עם ילדים ובקרב משקי בית עם שני ילדים או יותר עד גיל שש, 2015

